

Türkiye'de gıda analiz laboratuvarlarına genel bakış

Yrd. Doç. Dr. Tahir Kahraman

1968'de Afyon-Şuhut'ta doğdu. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nden mezun olduktan (1991) sonra Van YY. Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Biyokimya Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak girdi. Biyokimya alanında ihtisas yaptı. Bitlis Eren Üniversitesi ile Van, Muş, Bitlis Sağlık Yüksekokulları ve Tatvan Meslek Yüksekokulu'nda öğretim üyesi olarak dersler verdi, bazı idari görevlerle bulundu. Halen Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Pendik Veteriner Kontrol Enstitüsü Farmakoloji - Kalıntı Analiz Laboratuvarı'nda araştırma ve çalışmalarını sürdürmektedir. Dr. Kahraman evlidir ve dört çocuk babasıdır.

Günümüzde toplumların en büyük gereksinimi sağlıklı ve güvenilir gıda maddesini temin edebilmektir. Ülkeler, tüketicilerinin sağlığını korumak amacıyla gerekli tüm tedbirleri alırlar. Üretilen ve piyasadan temin ettikleri ürünlerinin güvenilirliğini denetler ve izlerler. Laboratuvar hizmetlerine dayalı olarak yürüttükleri denetim ve izleme çalışmalarlarıyla ürettikleri ürünlerin güvenilirliğini ortaya koyarlar. Uluslararası ticarete ithal ettikleri ürünlerin analiz sonuçlarına göre malın kabulünü veya reddini gerçekleştirirler. Gıda güvenliğinde; kimyasal bulaşanlar, pestisit kalıntıları, veteriner ilaç kalıntıları, biyolojik ajanlar, gıda katkılarının hatalı kullanımı, radyoaktif bulaşanlar, aldatıcı uygulamalar, GDO'lar (genetiği değiştirilmiş organizma), alerjik maddeler gıda kaynaklı tehlikelerdir. Son yıllarda ortaya çıkan gıda kaynaklı tehlikeler ve tekrarlanma oranlarındaki artışlar uluslararası ticarete ülkeler arasındaki uyumsuzlukların artmasına yol açmıştır. Ülkemizde ve dünyada gıda kontrol hizmetleri; gıda güvenliğinin devamı açısından gıda denetimi ve kontrollerine ilişkin yasalarla yetkili kılınan çeşitli kamu ve özel kurum ve kuruluşlarınca yürütülmekte olup üretim ve satış yerlerinin denetimi ile dış ticarete yönelik denetimi içine alan bir sistem içinde gerçekleştirilen tüm çalışmaları kapsamaktadır.

Ülkemizde gıda denetimiyle ilgili uygulamaların ilk yasal dayanağı 06.05.1930 tarihinde 1593 sayılı *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu* ile birlikte çıkartılan *Gıda Maddeleri Tüzüğü*'dür. 14.12.1983 Tarih ve 18251 Sayılı Resmi Gazete'de

yayımlanan *Sağlık Bakanlığı Teşkilat ve Görevlerine İlişkin 181 Sayılı Kanun Hükmünde Karamame (KHK)* hükümleri gereğince "*Her türlü gıda ve gıda katkı maddeleri ile temasta bulunan ambalaj ve diğer malzemeler ile ilgili bilgi, belge ve laboratuvar analiz sonuçları değerlendirilerek uygun bulunması halinde söz konusu maddelere üretim, ithalat ve ihracat izni ile ilgili işlemler*" bir bütün olarak Sağlık Bakanlığı'nca yürütülmüştür.

17.05.1928 Tarih ve 1267 Sayılı Yasa Tasarısı ile kurulan Refik Saydam Hıfzıssıhha Müessesesi, 181 Sayılı KHK ile Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı adını almıştır. Sağlık Bakanlığı, gıda kontrol hizmetleri kapsamında alınan gıda örneklerinin analizini Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı ve bu başkanlığa bağlı olan 15 Bölge Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürlükleri ile Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı 68 il, 10 ilçe halk sağlığı laboratuvarında gerçekleştirmiştir. 12.03.1985 Tarih ve 3161 Sayılı *Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Kanunu* ile gıda alanında o güne kadar araştırma ve geliştirme çalışmaları gerçekleştiren Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na gıda denetim hizmetlerini yürütme görevi de verilmiş ve bu kapsamda gıda üretim yerlerinin kalite ve güvenlik kontrolleri yapılmaya başlanmıştır. Satış yerlerinin denetimi, Sağlık Bakanlığı ve belediyelerce gerçekleştirilmiştir. Gıda denetim hizmetlerinin yanı sıra gıda analizleri bazı istisnalar dışında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın kontrolüne bırakılmıştır. Bu çerçevede Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı İl Halk Sağlığı Laboratuvarı'nda gıda analizleri; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Gıda

Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri'ne aktarılmıştır. 27.05.2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5179 sayılı "Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmündeki Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkındaki Kanun" ile yukarıda adı geçen görevler yeniden düzenlenmiştir. Bu çerçevede; üretim, satış, ithalat ve ihracat safhalarındaki denetim ve gıda analiz laboratuvarlarının yetkilendirilmesi ve faaliyet izni verilmesi görevi tamamen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na verilmiştir.

Günümüzde gıdaların denetim, ihracat ve ithalat analiz hizmetleri; kamu sektöründe, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nca yetkilendirilen ve faaliyet izni alan üniversite, belediye ve özel gıda analiz laboratuvarlarında yürütülmektedir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı 39 İl Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü, Ulusal Gıda Referans Laboratuvar Müdürlüğü ile Bursa Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü; gıda analizlerini, 639 Sayılı *Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki KHK*, 5996 Sayılı *Veteriner Hizmetler, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu*, 1386 Sayılı *Su Ürünleri Kanunu* ve 01.10.2010 Tarih ve 27716 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren *Kontrol Laboratuvarlarının Kuruluş, Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esaslarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik* kapsamında yürütmektedir. İl Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Balıkesir, Bolu, Burdur, Bursa, Çanak-

kale, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, Mersin, İstanbul, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Konya, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Van illerinde hizmet vermektedir. Artvin ve Aydın illerinde de İl Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri kuruluş ve yetkilendirilme izin çalışmaları devam etmektedir.

Özellikle Ulusal Kalıntı İzleme Programları çerçevesinde "Hayvansal Gıdalarda Veteriner İlaç Kalıntı Analizleri" Etlik Veteriner Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Adana Veteriner Kontrol Enstitüsü Müdürlüğü, Elazığ Veteriner Kontrol Enstitüsü Müdürlüğü, İzmir/Bornova Veteriner Kontrol Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul/Pendik Veteriner Kontrol Enstitüsü Müdürlüğü, Adana İl Gıda Laboratuvar Müdürlüğü, Ankara İl Gıda Laboratuvar Müdürlüğü, İzmir İl Gıda Laboratuvar Müdürlüğü, Kayseri İl Gıda Laboratuvar Müdürlüğü, Konya İl Gıda Laboratuvar Müdürlüğü ile TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Gıda Laboratuvarları'nda yürütülmektedir.

Gıda denetiminde doğrudan görevli olmamakla beraber, gıda kalite ve standartlarını belirlemede ve belgelendirmede yetkili kuruluş Türk Standartları Enstitüsü'dür. TSE, standartlarla ilgili araştırma ve geliştirme amacıyla standartların uygulanmasında kontrol için laboratuvarlar kurmak, muayene ve analizleri kamu veya özel sektörün talepleri ile teknik çalışmaları yürütmek ve rapor etmek görevlerini üstlenmiştir. TSE'ye bağlı, başlıca birkaç ilde gıdaların TSE uygunluğunu test etmek üzere laboratuvar çalışmaları yürütülmektedir. Gıda alanında çalışma yapan bir diğer resmi kuruluş Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)'tır. TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Gıda Bilimi ve Teknolojisi Araştırma Enstitüsü; gıda bilimi ve teknolojisinde, ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda, gıda sanayinin teknolojik yönden gelişmesine, ihracatta rekabet gücünün artırılmasına, beslenme sorunlarının giderilmesine yönelik AR-GE çalışmaları yapmaktadır. Ayrıca, gıda üreticisi firmaların otokont-

rolü ve ürünlerin ulusal ve uluslararası mevzuatlara uygunluk durumlarının belirlenmesi amacıyla ve özellikle gıda ihraç ürünlerinde kalite kontrol analizleri de yapılmaktadır. Ankara ATAL ve Bursa BUTAL gıda analizleri yapmak üzere TÜBİTAK tarafından kurulmuş olan laboratuvarlardır.

Diğer yandan gıda denetim hizmetlerinde görev alan bazı büyükşehir belediyeleri kendi bünyelerinde laboratuvar hizmetlerini de gerçekleştirmektedir (5393 Sayılı *Belediye Kanunu* ve 5216 Sayılı *Büyükşehir Belediyesi Kanunu* ve 5302 Sayılı *Özel İdare Kanunu* ile). TÜRKAK veri tabanına göre; gıda denetiminde görev alan İstanbul, Ankara, Bursa, Giresun, Kocaeli, Manisa ve Antalya'da belediyelere bağlı olarak hizmet veren *Gıda Laboratuvar Müdürlükleri* bulunmaktadır ve bu laboratuvarlarda piyasa denetimi ve gözetimine yönelik analizler yürütülmektedir. Üniversite laboratuvarları da gıda denetiminde kısmen görev yapan ancak daha çok bilimsel araştırmalar yürütülmesi, yani sıra gıda üreticilerinin talepleri ve otokontrol ile ürün geliştirme çalışmalarında görev alan laboratuvarlardır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş özellikle başlıca büyük şehirlerde (İstanbul, İzmir, Antalya, Aydın, Gaziantep, Samsun vb.) olmak üzere sayıları 59' a ulaşan özel gıda analiz laboratuvarları bulunmaktadır. Bu özel laboratuvarlar, gıdaların denetim ve analiz hizmetleri kapsamında ve Bakanlıkça verilen faaliyet alanları içerisinde ithalat ve ihracat denetimlerinde ve özel istek analizlerinde görev almaktadır.

Sonuç

Ülkemizdeki mevcut gıda analiz laboratuvarları, tüketicinin yüksek bir düzeyde korunmasını sağlamak açısından önemli bir role sahiptir. Günümüzde daha kaliteli hizmet anlayışı yanında yapılan analizlerin uluslararası geçerlilikleri amacıyla ülkemizde bulunan mevcut kamu ve özel gıda analiz laboratuvarları, birçok analizlerinde akreditasyon işlemlerini tamamlamış ve teknik alt yapılarını geliştirmişlerdir. Resmi laboratuvarların bir kısmı gerçekleştirdiği analizlerde

referans laboratuvar konumdadır. Gıda güvenliği kapsamında bu derece önemli olan laboratuvarların ISO 17025'e göre akredite olmaları önemli olup Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) tarafından akredite edilmektedirler. Akreditasyon; laboratuvarların itibarının artmasına, laboratuvarların analizlerin kalitesinin teminine, analizlerin güvenliğinin artmasına, analiz raporlarının yurtdışında kabul görmesi yönüyle ülkemizin ihracatçıları açısından avantajlar sağlamasına, ithalat, ihracat, özel istek ve denetim analizlerinde müşteri memnuniyetinin artmasına neden olmuştur. Türk Gıda Kodeksi kapsamında hazırlanan tebliğlerde belirlenen analizlerin laboratuvarda yapılabilişliğinin sağlanması amacıyla, üniversite ve Bakanlık araştırma kuruluşlarının batıdaki örneklerinde olduğu gibi metot geliştirilme çalışmalarını yürütüp laboratuvarların desteklenmeleri gerekmektedir.

Kaynaklar

- 6.05.1930 tarihinde 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu*
- 14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Sağlık Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasası, 2004.*
- 5302 Sayılı Özel İdare Kanunu, 22.02.2005.*
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 03.07.2005.*
- 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, 11.06.2010.*
- 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK, 03.06.2011.*
- Dış Ticaret Mevzuatları, 2004, <http://www.foreign-trade.gov.tr/dts/mevzu/>. (Erişim tarihi: 31.10.2011).*
- Dr. Y. Bayrak, Gıda Güvenliğinde Laboratuvarların Önemi, <http://www.abvizyon.com/21321.htm> (Erişim tarihi: 31.10.2011).*
- Gıda Maddeleri Tüzüğü, 1952.*
- http://www.gkgm.gov.tr/genel/bagli_kurum.html (Erişim tarihi: 31.10.2011).*
- <http://www.gkgm.gov.tr> (Erişim tarihi: 31.10.2011).*
- <http://www.tse.org.tr> (Erişim tarihi: 31.10.2011).*
- <http://www.tse.org.tr/hizmetlerimiz/deney-hizmetleri/laboratuvarlar>. (Erişim tarihi: 31.10.2011).*
- Ulusal Kalıntı İzleme Planı- 2011, www.gkgm.gov.tr. (Erişim tarihi: 31.10.2011).*